

Ratomir Milikić, *Државни удари у историји Србије (Sırbistan Tarihindeki Darbeler)*, Čigoja Yayınevi, Belgrad 2022, 369 Sayfa, ISBN: 978-86-531-0819-9.

Enes TURBIC*

Sırbistan Tarihindeki Darbeler (Državni udari u istoriji Srbije / Државни удари у историји Србије) kitabı, bizi Sırbistan'ın ve eski Yugoslavya'nın siyasi tarihine yaklaştırmaya çalışan Sırp tarihçi Ratomir Milikić'in eseridir. Kitapta, 1835 yılında Sretenj Anayasası'nın kabul edilmesinden 2000 yılına kadar olan süre ve o yıllarda yaşanan hükümet değişikliği Sırbistan'ın siyasi tarihi ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Belgrad merkezli Çağdaş Tarih Enstitüsü'nün (ISI) öğretim üyesi olan Ratomir Milikić, Sırbistan ve Yugoslavya'nın siyasi tarihini araştıran bir tarihçi ve diplomattır (yüksek lisansı *Kral Aleksandar Obrenović Döneminde Darbeler*

başlıklı çalışmayla bitirmiştir; doktora unvanı ise *Yugoslavya ve Avrupa Konseyi [1949-2003]* başlıklı çalışmasıyla almıştır). *Sırbistan Tarihindeki Darbeler* kitabı 2022 yılında Belgrad'da yayımlanmıştır. 369 sayfalık bu kitap, Čigoja Yayınevinde basılmış, Sırpça - Kiril harfleriyle- yazılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü, Balkan Tarihi Anabilim Dalı, Edirne, ORCID: orcid.org/0000-0003-2871-9044, E-posta: enesturbic@trakya.edu.tr

OPEN ACCESS

Yazar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak* Sırbistan başlıklı ilk bölümde 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın başlarında Sırbistan'ın siyasi ve hukuki tarihini tanıtmaktadır. Bu bağlamda yazar, Sırbistan'ın hukuk tarihini yedi anayasal döneme ayırmakta: 1. Karadorde / Karayorgi ve Miloš'un İdari Güçlerini Yaratması Dönemi (1804-1830) 2. Anayasa Savunucuları'nın Bürokratik Oligarşisi Dönemi (1842-1858), 3. Prens Mihailo'nun Rejimi Dönemi, 4. Anayasacılık Dönemi (1869-1889) 5. Parlamenterizm Dönemi (1889-1893) 6. Gericilik Dönemi (1893-1903) 7. Yeniden Parlamenterizm Dönemi (1903-1914). Kitapta, *Birinci Sırp Ayaklanması* sırasında Karayorgi'nin genç Sırp Devleti'nin anayasal düzenin önemini anladığını; dolayısıyla 1805'te İdari Konseyin kurulduğu belirtilmektedir. Bu konsey, liderin yanında merkezi bir otorite olarak tasarlanmıştır. Yazar, Sırbistan Prensiğini teşkilatlandırmayı o dönemin Avrupa ülkelerinde yer alan yasal müktesebata uygun olarak düzenlenmesi konusunda ısrar eden yerel liderler tarafından baskı altında tutulan Prens Miloš'un olaylara boyun eğmesinden dolayı 1835 yılında çıkan *Mileta İsyanı*'nı vurgulamaktadır. Ayrıca yazar Miloš'un bu baskılar altında kalarak Sırp Devleti'nin ilk modern anayasası olan hukuk tarihinin (Sretenj Anayasası) taslağının hazırlanmasını kabul ettiğini belirtmektedir. Bu anayasa ilk ve tam Sırp anayasasını temsil etmektedir. Yazar okuyuculara Sretenj Anayasası'nın yazarı Dimitrije Davidović hakkında ve kısa süre aktif kullanılan fakat ülke için önemli olan bu anayasa hakkında ayrıntılar vermektedir.

Sretenj Anayasası sonraki anayasanın ilk taslağı, Eylül 1838'de Bâb-ı Âli tarafından İngiliz diplomasisinin yardımıyla hazırlanmıştır. Yeni anayasa, tüm gücün hükümdarın elinde toplanması temeline dayandığı için, prens Miloš'un yeni sisteme oldukça olumlu baktığını belirtmek gerekir. 1838 tarihli Sırp literatüründe *Türk Anayasası* ve *Çetvrti hatişerif* olarak da bilinen bu anayasa, Sretenj Anayasası'ndan farklı olup, Sırbistan Prensiğinin yasal düzenlemesini bağımsız olarak çıkarabileceği yönündeki tutumu konusunda önemli bir değişiklik olduğu anlamına gelmektedir. Öte yandan yazar, Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'nin anayasasını doğrudan İstanbul'dan alan ilk Avrupa özerk vilayeti olduğuna dikkat çekmektedir. Bu anayasa, Sırp anayasa tarihindeki en kısa anayasayı temsil etmektedir (yalnızca 66 maddesi vardı). Ancak bu anayasa, 1868'de Prens Mihailo'nun öldürülmesinin ardından naiplik kurulana kadar resmen yürürlükte kalmıştır. 1857'de modern Sırbistan tarihindeki ilk darbe girişimi gerçekleşmiştir: Tenka Darbesi. Bu darbe sırasında Daniştay'ın birkaç üyesi Prens Aleksandar Karadordeviç'in öldürülmesini organize etmeye çalıştığına dair dikkat eden yazar, bütün bu

olayların doruğa ulaştığı üç gün boyunca (10, 11 ve 12 Aralık 1858) Meclisin önemli bir rol oynadığı bir tür devrimin yaşandığına dikkat çekmektedir. Yazar bunun kan dökülmeden başlayan bir devrim olduğunu da belirtmektedir. İlk bölümde aynı zamanda Prens Miloš Obrenović'in kısa olan ikinci hükümdarlığını (1859-1860) ve Obrenović hanedanının tekrardan tahta dönüşüne de dikkat çekiliyor. Yazar ayrıca, Mihailo Obrenović suikastını araştırmanın önemini vurgulamaktadır. Bunun aynı zamanda modern Sırp tarihinde bir hükümdara düzenlenen ilk suikast olduğunu eklemek gerekir. Mihailo'ya yönelik olan suikast, modern Sırp hukuk tarihinde o zamana kadar yaşanmayan bir olaya yol açmıştır: askeri darbe.

Parlamentolar ve Sırbistan Krallığı başlıklı ikinci bölümde yazar, Merkez Kilisesi'ndeki suikastın ayrıntılarını vermektedir. Kral Milan'a yönelik yapılan en büyük suikast girişimi 1882'de gerçekleşmiştir. Kral Milan bu suikasttan sağ kurtulmuş, bunu Radikal parti üyelerinin komplosu olarak kamuoyuna da sunmaya çalışmıştır. Milan, bu başarısız suikastın ardından başarısız suikastı Radikal üyelerle başa çıkmak için kullanmak istemiş, fakat o zaman bunu başaramamıştır. Ancak Milan, Ulusal Meclis olmadan kişisel bir rejim kurarak, bir tür darbe gerçekleştirmiştir. Daha sonra Milan, Avusturya-Macaristan Monarşisinin isteği üzerine, Bosna Hersek topraklarındaki kilise faaliyetleri ve Sırp ajitasyonu nedeniyle Ekim 1881'de Sırbistan Metropoliti ve Belgrad Başpiskoposu Mihailo'yu görevden aldığı için eleştirilerin hedefi olmuştur. Yazar, Sırbistan'ın Belgrad, Niş, Pirot ve Vranje arasındaki ilk demiryolunu inşa eden Fransız şirketinin iflasının ve bu olaya bağlı olan skandalın (Fransız şirketinin Sırbistan'da bıraktığı borç skandalı) Sırbistan Krallığının ilanına katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Devletin, kamuoyunun dikkatini çekmek ve siyasi partilerin eleştirilerini prensin bizzat karıştığı skandaldan uzak tutmak için böyle bir harekete geçtiği anlaşılmaktadır.

4 Eylül 1876'da Rus General Chernyaev, Prens Milan'ı Sırp kralı ilan etmiştir; Chernyaev, Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'ın bağımsızlığını kabul etmeyeceğine inandığı için savaşın devamını sağlamak amacıyla bunu yapmaya karar vermiştir. Büyük güçlerin yoğun baskısı altında kalan Prens Milan, bunları reddetmiştir. Yazar, Milan'ın hükümdarlığı sırasında meydana gelen iki büyük isyana da dikkat çekmektedir: 1. Osmanlı Devleti'yle savaşın başlamasından önce yaşanan, bazı astsubayların Karayorgi'nin geri dönmesini istemesi üzerine çıkan *Topola İsyanı (Kasım 1877)* ve 2. Kral ve radikaller arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle çıkan *Timok İsyanı (1883)*. 204 maddelik 1888 anayasasını yazar, Sırp anayasa tarihinde büyük bir ilerleme

olarak sunmaktadır. Bunu Kral Milan ile Radikal Parti arasındaki uzlaşmanın sonucu olarak gösteren yazar, Sırbistan'da 1888 anayasasının kabul edilmesiyle Alman tipi anayasal monarşinin terk edildiğini, yerine halkın yönetimi fikrine daha uygun olduğu düşünülen İngiliz anayasal modelinin kabul edildiğini belirtmektedir. Bu anayasa ile Sırbistan modern bir seçim yöntemine kavuşmuştur. Hukuk uzmanları, 1888 Anayasası'nın Sırbistan'daki anayasa meselelerini en geniş şekilde temsil ettiği ve krallığın tam siyasi, kültürel ve sosyal gelişimi sağladığı konusunda hemfikirlerdir.

Yazarın ele aldığı bir diğer konu ise 1894 darbesidir. Kral Aleksandar Obrenović ve babası Milan'ın fikri olan bu darbeye, 9 Mayıs 1869 Anayasası geri getirilmiş ve bu anayasa ile ilgili yasalar yeniden canlandırılmıştır. Böylece Sırbistan bir kez daha Alman tipi anayasal monarşiye dönüşmüştür. Tüccarların protestosunun ardından Belgrad'da 23 Mart 1903'te yeni bir darbe gerçekleşmiştir. Bunun kendisine yönelik bir saldırıya dönüşebileceğine dair isimsiz ihbarlardan korkan Kral, Belgrad yönetiminden protestonun engellenmesini istemiştir. Mart 1901 protestoları önemli bir gerçeği göstermiştir: Hükümette dört general olmasına rağmen ordu, Kraliyetin sıkı bir destekçisi değildi. Ordudaki mali sıkıntılar, geciken maaşlar ve bütçe kesintileri, 1903 Mayıs Ayaklanmasına dönüşen büyük memnuniyetsizliğin artmasına neden olmuştur. Obrenović Sırp kraliyet soyunun son Kralı Aleksandar Obrenović, Sırp tarihinde derin bir iz bırakmış, ancak ataları Miloš ve Mihajlo gibi devlet kurumları inşa etmemiş, devleti tek bir büyük güce (Avusturya-Macaristan) bağlayan, Sırp ordusunu örgütlemeye ve güçlendirmeye adanmış bir hükümdar olup bu konuda atalarını taklit etmemiştir. Liderlik ettiği üç savaşta büyük zaferlere ulaşmamış, ancak güneye doğru topraklarını genişletmiştir.

1903 Darbesinden sonra Avakumović hükümeti 29 Mayıs 1903 tarihli bildiriyle yasaları 25 Mart 1903'e kadar geçerli olan 6 Nisan 1901 Anayasası'na göre hareket ederek, Petar Karađorđević'in Sırbistan'ın yeni kralı olarak seçildiğini duyurmuştur. Petar Karađorđević, Birinci Sırp Ayaklanmasının liderinin torunu olarak değil, İsviçre vatandaşı olarak Sırp kralı olarak önerilmiştir. Buradan hareketle Karađorđević hanedanının kurucusunun Karađorđe / Karayorgi değil, Petar Karađorđević olduğu tezi ortaya atılmıştır. Bu bakış açısı bazı hukukçular tarafından kabul edilirken, bazı hukukçular (çoğunlukla eski Radikaller) reddetmiştir. Kitapta ayrıca, Sırbistan'ın yavaş yavaş iki partililiğe doğru ilerlediği, İngiliz modeline yaklaştığı belirtilmektedir.

Yugoslavya Krallığı başlıklı üçüncü bölümde yazar, Sırbistan'ın Birinci Dünya Savaşı'ndan galip olarak çıktığını ancak sınırların net bir şekilde belirlenmediğini vurgulamaktadır. Yazar, Müttefiklerin Sırbistan'ı 1914 sınırları içerisinde tanıdığını, ancak ülkenin kurtuluşundan sonra Sırp ordusu birliklerinin Avusturya-Macaristan yönetimi altında Sırp halkının yaşadığı bölgelerde kurtuluş harekâtına devam ettiğini belirtmektedir. Yazar, Drina nehrinin batısında yaşayan diğer, Sırp olmayan halklardan ve onların mücadeleden bahsetmemektedir.

Yazar, SHS Devleti Halk Konseyi delegasyonunun Sırbistan ile birleşme ve Karadorđević hanedanının kabulüne ilişkin kararı meydana geldiğinde birleşmenin kısa süre sonra, 1 Aralık 1918'de gerçekleştiğine dikkat çekmektedir. Belirtilmesi gereken önemli nokta; yazarın yeni kurulan devlette birleşme sırasında altıya kadar hukuk sisteminin yürürlükte olduğuna işaret etmesidir (Sırbistan Krallığı, Karadağ Krallığı, Bosna Hersek, Voyvodina ve Međimurje, Hırvatistan ve Slavonya, Slovenya ve Dalmaçya'da apayrı sistemler yürürlükte kalmıştır). Yazar, Vidovdan Anayasası hakkında daha ayrıntılı bilgi vermekte, Vidovdan Anayasasının SHS Krallığını basit bir ulusal devlet olarak organize etme girişimi olduğuna dikkat çekmektedir.

Yazar, yeni kurulan ülkedeki siyasi durumun Birinci Dünya Savaşı öncesindeki Sırbistan'ın siyasi durumundan farklı olduğuna işaret eden yorumlarda bulunarak önemli bir gözlemde bulunmuştur. Sırbistan'daki parlamento çatışmalarına alışkın olan Sırp siyasi partileri, ülkenin çeşitli yerlerinden ve ülkelerinden gelen siyasiler gibi tamamen farklı siyasi faktörlerle baş etme konusunda hazırlıksız olduklarını kanıtlamıştır. Radikaller ve Demokratlar, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Sırbistan'da birbirlerinin ana siyasi muhalifleri olmalarına rağmen, Hırvat partilerinin sürekli federalist ve ayrılıkçı emellerine karşı Sırp cephesinin ortaya çıkmasıyla işbirliği yaparak, ortak bir payda bulmak zorunda kalmıştır. Eylül 1927'de parlamento seçimlerinin yapıldığına dikkat çeken yazar, Stjepan Radić cinayetini ve 6 Ocak diktatörlüğüne giden yolu ayrıntılı olarak anlatmaktadır. 6 Ocak 1929'da Kral Aleksandar Karadorđević'in kişisel rejimi tanıtılmış, bu darbeyi gerçekleştirecek herhangi bir askeri veya siyasi birlik olmamıştır; o yüzden Sırbistan tarihinde yaşanan darbelerden farklı olmuştur.

Yugoslavya Savaşta adlı dördüncü bölümde yazar sürgündeki Yugoslav hükümetinin durumunu anlatmaktadır. ABD ve İngiltere'nin

Yugoslavya'ya yönelik politikalarının farklılığını anlatan yazar, ABD'nin Yugoslav ordusuna (JVuO) yardım ettiğini, İngiltere'nin de Ulusal Kurtuluş Hareketi'ne (NOP) tam destek sağladığını belirtmektedir. Kitapta, İngiltere'nin sürgündeki Krallık hükümetinin iç işlerine müdahalesinin çok derin olduğunu, Churchill'in stratejilerine uymadıkları için kabinelerin devrildiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda İngiltere, sürgündeki hükümete hem iç hem de dış politikaları dayatmış, 1942'de hükümetin meşru bir üyesinin liderliğindeki Yugoslavya ordusu yerine komünist direniş hareketini desteklemeye başlamıştır. 1944'ün ortalarında kral üzerindeki baskı o kadar artmış ki; Sırların çoğunluğunun istememesine rağmen, Haziran ayında yeni hükümeti kurma görevini Hırvatistan'ın eski yöneticisi Ivan Šubašić'e devretmiş, kendisi de radikal bir dönüş yaparak Josip Broz Tito ile buluşmuştur. O zamandan 1945'e kadar, ülkenin kurtarılmış bölgeleri üzerindeki gerçek güç ve kontrolün Tito'da olduğu, sürgün edilen hükümetin müttefiklerin gözünde yalnızca güç görünümünde olduğu bir ikili iktidar dönemi olmuştur.

21. Yüzyılın Eşiğinde başlıklı beşinci bölümde yazar tarafından 1974 Anayasası eleştirilmekte, devletin ancak Tito'nun otoritesi ve cömert dış krediler sayesinde işlemeye devam ettiğini vurgulamaktadır. Yazara göre, bu da ülkenin sonunu getirmek demektir. Yazar bu dönemi şu şekilde yorumluyor: 1974 Anayasası, sallantıda olan federasyonu istikrara kavuşturmak yerine, Yugoslavya Devleti'nin, özellikle Tito'nun ölümünden sonra belirginleşecek olan krizini daha da derinleştirdi. Aynı zamanda yazar bu bölümde askerî darbe girişimini, Milošević'in 5 Ekim 2000'deki iktidardan düşüşünü de anlatmaktadır.

Yazarın, Belgrad'da gerçekleşen askerî darbeleri ve sonuçlarını analiz ederken, geniş tarihî kaynak ve çeşitli literatürü kullandığı, 19. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar Sırbistan tarihini okuyucuya anlatma amacına yönelik çalıştığı sonucuna varılabilir. Özellikle Sırbistan Devleti'nin kurulmasına ve hukuki temellerinin oluşturulmasına odaklanan yazar, 1941 yılında Yugoslavya Krallığı'nın Nazi Almanyası ile yaptığı dostluk paktının önemine ayrıntılı olarak yaklaşmaktadır. Bu kitap, Balkan Çalışmaları programında eğitim alan, Sırbistan ve Balkanlar üzerine çalışan yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin Belgrad'da meydana gelen, Slovenya'dan Makedonya'ya kadar birçok ülkeyi etkileyen iki Yugoslavya'nın siyasi süreçlerini anlamalarına kesinlikle yardımcı olabilir. Öte yandan, 1934'te Kral Aleksandar'a yapılan suikastın arka planının daha derinlemesine anlatılması okuyucular için oldukça önemli olabilirdi. Ayrıca yazar, İkinci

Dünya Savaşı sırasında Boşnaklara değil, Sırlara, Yahudilere ve Romanlara karşı işlenen korkunç suçlara değiniyor. Buna ek olarak yazar, 1999'daki NATO saldırılarını (bombalamayı) Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne yönelik açılan savaş olarak nitelendirmektedir. Aynı zamanda 1941 Nisan Savaşı öncesindeki gösterilerde Yugoslavya Komünist Partisinin rolünü de küçümsemektedir. Kiril alfabesiyle kitap basmak kişinin kendi milletinin yazısını ve dilini koruma çabası olarak yorumlanabilir. Sırbistan'da Latincenin ve Kiril alfabesinin eşit olarak tanınmasına rağmen, Sırp yazarların çoğu kitabı Latince yazmaktadır; ancak bu kitabın yazarı kitabında yazı tipi olarak Kiril alfabesini kullanmıştır. Sonuç olarak yazar, diğer dağılan Yugoslavya ülkelerinin kaynaklarını bir kenara bırakarak ve Sırp kaynaklarını kullanarak Sırbistan'ın yakın çağ ve modern tarihini araştırmak açısından önemli bir eser yazmıştır. Bu çalışma, Balkan tarihi, Yugoslavya tarihi, Sırp milli tarihi ve genel olarak Balkan çalışmalarıyla ilgilenen araştırmacı ve öğrencilerin ilgisini çekecektir.